

Italo Calvino, *L'últim és el corb*. Traducció de Pau Vidal. Epíleg de Francesco Ardolino

Barcelona: Comanegra 2023, 354 pp.

© Pep Sanz Datzira

La commemoració dels cent anys del naixement d'Italo Calvino s'ha materialitzat, a Catalunya, amb l'aparició d'alguns articles de record en diverses publicacions, amb la celebració d'un Simposi Calvino a la Universitat de Barcelona (març 2024) i amb l'edició d'un volum ben especial, que aplega una trentena de contes: *L'últim és el corb*. La traducció d'aquests textos eixampla el corpus de Calvino disponible en català, que d'ençà de les primeres edicions als anys seixanta ha comptat amb un creixement sostingut, de la mà de traductors tan bregats com Anna Casassas, Xavier Lloveras, Francesc Miravittles, Teresa Muñoz Lloret, Maria Antònia Oliver, Montserrat Puig, Francesc Sales i Francesc Vallverdú, entre d'altres. En aquesta ocasió, Pau Vidal signa la versió dels primers contes de Calvino que, tret d'alguna excepció, eren inèdits en català. Una fita prou notable, doncs, per celebrar el centenari d'un escriptor que durant la seva carrera trobà en el dinàmic món editorial barceloní la porta d'entrada tant a la literatura catalana —en bona part, gràcies a Josep M. Castellet—, com a l'espanyola —de la mà, entre d'altres, de Carlos Barral i dels germans Goytisolo— (Luti, 2023).

Amb un bagatge robust que acumula grans noms de la narrativa italiana, Pau Vidal ha dut al català el “Calvino neorealista” dels primers anys de trajectòria, tal com el caracteritza Francesco Ardolino a l'epíleg del volum que ressenyem (p. 344). Com apunta la literatura crítica, bona part dels contes aquí aplegats comparteixen amb altres exemples de la narrativa italiana dels anys quaranta el tractament literari de la guerra europea i de l'experiència partisana, si bé en Calvino domina sempre la voluntat de suggerir; mai la missió de documentar. Per això en alguns contes (*Un vaixell carregat de crançs*, *El jardí encantat*, *Trenc d'alba entre les branques nues*, *Home als erms*, i altres) la guerra apareix tot just al·ludida, com una remor de fons que impregna d'una certa estranyesa les peripècies de les criatures que ens presenten les narracions: “—Ànim, Maiorco, ja veuràs, quan s'acabarà la guerra, la divisa italiana a quin preu anirà!” (p. 49). En alguns contes (*La mateixa cosa de la sang*, *Espera de la mort en un hotel*, *Basarda al corriol* i altres), en canvi, l'experiència bèl·lica i la lluita partisana se

situen a primer pla, però la construcció literària sempre va més enllà d'una possible voluntat testimonial.

A *Si això és un home*, Primo Levi deixa constància de com el poder passa, també, per l'idioma. Són especialment punyents, per la lucidesa que domina l'obra, algunes parts en què la llengua, les llengües, prenen protagonisme; per exemple, al capítol *Un bon dia*. Per això un potencial lector sensible a les qüestions (meta)lingüístiques de seguida constata que l'opressió i l'explotació tenen sempre un correlat lingüístic: "I encara avui, com en la faula antiga [el mite de Babel], tots nosaltres sentim, i els mateixos alemanys senten, que una maledicció, no transcendent i divina, sinó immanent i històrica, plana sobre la cohesió insolent, basada en la confusió de les llengües i erigida desafiant el cel com una blasfèmia de pedra" (Levi, 2004, p. 107). *L'últim és el corb* no s'endinsa en la mateixa cruesa que descriu el títol cèlebre de Levi, però en alguns contes hi intuïm, també, les relacions de poder que s'evidencien en l'idioma: "no m'agradava gens aquell to de superioritat afectuosa de la meva mare; si ho hagués fet en el dialecte local, com el pare, encara, però ella parlava italià, un italià fred com un mur de marbre davant del pastoret. [...] Jo em moria de vergonya per ell sentint que l'anomenaven Giovannino; ves a saber que diferent que devia sonar aquell nom en el dialecte tancat i rude de la muntanya" (p. 96-97), a *Dinar amb un pastor*. O al conte *Angoixa a la caserna*: "I entremig de tots, cretí i afortunat fins i tot en el nom, la bèstia humana grassa i inconscient, l'ullerut tinent Coronati que feia bromes en meridional de merda amb els conductors" (p. 156).

Per això, quan en llegim la traducció (i especialment si tenim presents algunes idees de Calvino sobre l'ús literari de la llengua), es fa inevitable *pensar* les paraules: a banda d'entendre-les i de gaudir d'una prosa brillant, alguns mots obren la porta a problemes que depassen l'univers del conte: els dialectes i la llengua institucionalitzada; la parla i les relacions de poder; l'oralitat i la identitat; la variació i la llengua literària, etc. En el text català que ha fixat Vidal totes aquestes qüestions es "resolen", d'una manera o altra, en la construcció gramatical i en les tries lèxiques. Alguns exemples, que marquem en cursiva: —"I no parava de riure: qualsevol cosa que deien els altres o ella mateixa, *vinga riure*"— (p. 17), o bé l'alternança entre "un *vaixell* gros com aquell" (p. 35) en el discurs del narrador, i "el *barco* de sota" (p. 35) que esmenta en un diàleg de la mateixa pàgina un marrec adolescent. Però l'habilitat del traductor per construir una llengua àgil, genuïna i comprensible es posa a prova, especialment, en els diàlegs, no només per l'ús d'algunes formes col·loquials —"càsumlapell" (p. 74), "Vaparir" (p. 81), "guipar" (p. 153) i altres—, sinó també per la temptativa de recrear l'oralitat i alguns trets distintius dels personatges, que es

perfilen en la manera de parlar: “—Ai, mare, és que fa molta cosa” (p. 20); “Qui et va parir!” (p. 39); “—La setmana passada una així de grossa en aquella banda. Com d'aquí allà. Un tret. Espifiada.” (p. 70); “—Millor. Doncs lo que hi hagi ara en comptes de la guerra. A part que jo no m'ho crec. Cada cop que ho han dit, que era acabada, cada cop hi ha tornat d'una manera o altra. O no?” (p. 73).

Qui sap si a l'hora de traduir els diàlegs podria haver-hi el perill d'una “excessiva creativitat” per part del traductor: que es deixés endur per una tendència que sembla que fa forat en algunes obres de la narrativa catalana actual: el recurs sovintejat a formes i girs dialectalment molt restringits (de vegades, potser, més propis d'un idiolecte) tenyeixen alguns textos de fórmules que enllà d'una fascinació més aviat etnogràfica, difícilment configuren un model, perquè el treball amb la llengua literària i amb la recreació escrita de l'oralitat demanen tant de tremp creatiu com de contenció imaginativa. Potser un equilibri que no és lluny de les propostes de Calvino (2000) per al nou (aquest) mil·lenni: lleugeresa, rapidesa, exactitud, visibilitat i multiplicitat. De l'encert de l'escriptor italià a l'hora de conjurar expansió i condensació per donar forma a un estil, la literatura crítica sobre l'autor de ben segur que se n'ha ocupat. Aquí, ens pertoca de destacar l'encert de Pau Vidal a l'hora de dur aquestes tensions al català.

Referències bibliogràfiques

- Calvino, I. (2000), *Lliçons americanes. Sis propostes per al pròxim mil·lenni*. Introducció d'Esther Calvino. Traducció d'Anna Casassas. Barcelona: Edicions 62.
- Levi, P. (2004), *Si això és un home*. Traducció de Francesc Miravittles. Barcelona: Edicions 62.
- Luti, F. (2023), Italo Calvino. I giorni de Barcellona. *Quaderns d'Italilà*, 28, 225-240.

Pep Sanz Datzira
Universitat Autònoma de Barcelona
josep.sanz@uab.cat